

JEGYZETEK

Kötetünk első részébe Nagy István két világháború közötti – pontosabban a felszabadulásig írt – rövid lélegzetű szépprózáját: elbeszéléseit, novelláit, karcolatait, regénytörredékeit, második részébe pedig önéletrajzi jellegű szociográfiai írásait, riportjait, valamint visszaemlékezéseit gyűjtöttük össze. *A Boldog utcán túl* címmel jelent meg 1943-ban a korszakot átfogó első nagyobb novellagyűjteménye: a szerzővel egyetértésben ezt a címet adtuk kötetünknek is. Az anyag többségét *A Boldog utcán túl* 1943-as kiadásából és a *Huszonöt év* (1956) című könyv I. és II. köteteiből vettük át. A kötetben eddig meg nem jelent írásokat lelőhelyük (folyóirat, napi- hetilap) szövege alapján közöljük. Az anyagot az első közlés kronológiai sorrendjében állítottuk össze; ha azonban az írás megszületése és megjelenése között nagy az időköz, a megírás szerző megadta időpontját vettük figyelembe. Szövegromlás esetén értelemszerűen helyreállítottuk a szöveget; szórendi hibákat, helyesírási következtlenéseket stb. eltüntettünk. A kötetünkben először megjelenő műveket Nagy István átnézte, néhány stiláris módosítás, szövegrész-rövidítés a szerző munkája.

Nem vettük fel a kötetbe a variánsokat, a publicisztikához közelálló példázatokot, valamint néhány vázlatos, didaktikus jellegű írást. A kötetben nem szereplő műveket azonban a jegyzetapparátusban – csillaggal (*) jelölve – az első közlés időrendjében kivétel nélkül ismertetjük.

A jegyzetek tartalmazzák: az írások címét, alcímeit; a kötetünkben felhasznált szöveg lelőhelyét; ritkított betűkkel az első közlés adatait; a másod- harmadközlést csak akkor jelezzük, ha azt irodalomszociológiai szempontok indokolják; felsoroljuk a szöveg további kötetbeli lelőhelyeit és a fordításokat. Megemlítjük, ha az írás kötetünkben jelenik meg először; feltüntetjük az álneveket. Közöljük a fontosabb keletkezéstörténeti adatokat, tisztázunk korabeli vonatkozásokat. A kötetben nem szereplő művek tartalmát regeszteszerűen mutatjuk be.

Függelékként felsoroljuk az egykorú regényrészletközlések adatait is. Ezek legtöbbször Nagy István a regénytől eltérő

címet adott, önálló novellává kerekítette le, nem tüntette fel, hogy regényrészlet. A regényrészletek közléseinek regisztrálásával utalunk a Nagy István novellisztikája és regényei közötti rejtettebb összefüggésekre, megvilágítva egyúttal a regények genézisét is, hisz e művek megfogánása és megjelenése között évek teltek el.

Alkalmazott rövidítések:

KV	<i>Külváros</i> , Erdélyi Enciklopédia, Kolozsvár, 1939.
VA	<i>Vékony az ajtó</i> , Munkás Athenaeum, Kolozsvár, 1940.
BU	<i>A Boldog utcán túl</i> , Magyar Élet, Budapest, 1943.
ESK	<i>Egy a sok közül</i> , Bolyai Könyvkiadó, Marosvásárhely, 1947.
EU	<i>Erdélyi úton</i> , Szikra, Budapest, 1947.
TDR	<i>Toate drepturile rezervate</i> , Editura pentru literatură și artă, București, 1949.
MJSZ	<i>Minden jog a szerzőé</i> , Állami Könyvkiadó, Bukarest, 1950.
ÜMU	<i>Ünnep a mi uccánkban</i> , Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1952.
FA	<i>Forgalmi akadály</i> , Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1955.
25/I–II	<i>Huszonöt év</i> I. és II. kötet, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1956.
NUV	<i>Nuvel</i> , Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959.
PT	<i>Povestea tîmplarului</i> , Editura Tineretului, București, 1959.
AM	<i>Az asztalos meséje</i> , Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1959.
IA	<i>Iróavatás</i> , Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1961.
PC	<i>Povestind copiilor</i> , Editura Tineretului, București, 1962.
JP	<i>A jótékony prémeskabát</i> , Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1962.
EHG	<i>Eine heitere Geschichte</i> , Literatur Verlag, Bukarest, 1962.

SEMLEGES VÍG PÉTER 25/I. 1956. – *Furja Lajos karrierje* címmel közli a kisregény egy részletét A Dolgozók Naptára 1932-re (Kolozsvár). – *Semleges Víg Péter* címmel megkezdi a kisregény közlését a Gyár és Ucca I /1932/, 3. dec. 25 (Kolozsvár). A hetilapot azonban harmadik száma megjelenése után betiltják, a szerkesztő-

ség irattárával együtt a regény kéziratát is elkobozzák. Ilyképp a regény csak töredékben maradt fenn; *Regény és regényszerkezet* (Korunk XVII /1958/ 1129) című tanulmányában Nagy István felvázolja a regény cselekményét: „A gazdasági válság teljében Kolozsvár utcáin és a gyárak előtt ezrével ödöngtek a munkanélküliek. A nyomor és a nélkülözés általában addig nem ismert munkástípusokat hozott felszínre. Voltak közöttük minden megalázkodásra kész, lealjasodó emberek, voltak megalkuvók, és voltak jóhiszemű semlegesek, akik nem akarták feladni emberi méltóságukat egy darab kenyérért, de azt hitték, hogy ha sem a harcos munkások, sem a tőkés oldalára nem állanak, valahogy megőrizhetik munkájukat és emberi függetlenségüket... Nos, én ezt a semleges embertípust gyúrtam át *Semleges Vig Péter* című regényemben. E semleges típusnak nem a szánandó felét hangsúlyoztam, hanem a nevetséges oldalát. Végigvezetem semlegességének tendenciáját a teljes végkifejlődésig. Vagyis addig, amíg kiderült, hogy rosszabbul jár, mint az, aki aktívan küzd és politizál. Átala nevetségessé tettem a gyárost is, aki – mivel feléje sem hajlott – ravasz képmutatónak, titkos röpcédula-terjesztőnek nézte őt, s végül börtönbe juttatta. Az aktív forradalmár munkás ezzel szemben, aki ugyancsak nem bízott meg benne, orránál fogva vezette mind a rendőrséget, mind a tőkéseket...” – ÜMU. 1952.

SZÉP GYERMEKKOR 25/I. 1956. – Korunk VII /1932/, 2, 117–9. – A novellát a folyóirat az író védelmére Szegedről keltezi, és szerkesztőségi jegyzettel vezeti be: „A megelőző oldalakon bemutatott idegen nyelvű munkásírók mellett, alább örömmel mutatunk be egy magyar nyelvűt is, aki különben most jelentkezik először az olvasóközönség előtt.” – ÜMU. 1952. – AM. 1959. – PC. 1962.

* MIVÉ LETTEK? – Világosság (Kolozsvár) I /1932/, 3. május 22. – A novella hőse, az 1914-es hadifogoly, kommunistává lesz. A világválság idején hazatér, hogy segítse az otthoniak felszabadulását. Itthon osztályarulóvá züllött fiával találkozik. Az író azonban csak elindítja a cselekményt, a hazatért hősről fiával való találkozása után csak annyit tudunk meg, hogy „a holdfényben sötétlő gyárkérmények felé vette az utat”. A *Mivé lettek?* töredékként, egy hosszabb elbeszélés bevezetéseként hat. (A Világosságot e szám megjelenése után betiltották.) Az írás jelentősége, hogy képi formában szólt az illegalitásba szorított pártról, melyről a Világosság publicisztikai anyagában nem beszélhetett. A novellából különlenyomat is készült, az egyíves füzet kétezer példányban „a szerző kiadásában” jelent meg, és azt az író a Román Munkás Segélyben s a gyári bizalmiak között röplapként osztotta szét.

CSAK HALVA SZÜLESSÉK... 25/I. 1956. – Korunk VII /1932/, 6. 443–5.– Népakarat (Kolozsvár) I /1933/, 2. szept. 17. – BU. 1943. – A novella a vasúti munkások forradalmi harcai előkészítésének időszakában jelent meg: a hős egy négygyermekes vasúti munkás. A vasúti munkások 1932. március 20-i országos konferenciája az elbocsátások be- szüntetését és az elbocsátottak visszavételét tűzte ki a vasúti munkások egyik főköveteléséként.

AZ ÚR MEGSEGÍTETTE 25/I. 1956. – Korunk VII /1932/, 9. 649–654. – ÜMU. 1952. – FA. 1952. – JP. 1962. – Nagy István *Hogyan és miért kezdtem írni?* című vallomásában írja: „Mindig kérdéses volt számomra, mint mutas- sam be alakjaimat, amikor egy-egy elvi tételt fejtenek ki. Amikor ilyen helyzetekben ábrázoltam őket, mint például *Az Úr megsegítette* című írásom második felében, a hosz- szúra nyúló vitatkozások szétfeszítették a novella zárt ke- retét, s mondanivalóm átütő ereje lankadtabbnak bizo- nyult” (IA. 222–3.).

* A TUDOMÁNY LOVA Falvak Népe I /1932/, 11. dec. 9., névtelenül. – E számtól kezdve hétről hétre megjelen- nek a kolozsvári Falvak Népében három gépiratos oldalra terjedő példázatai, melyek „a földművesek és falusi sze- gények hetilapjában” a munkás-paraszt szövetség megerő- sítését szolgálták.

* MI IS ÁLLJUK A SARAT Falvak Népe I /1932/ 12. dec. 16., névtelenül.

A TEHÉN Falvak Népe I /1932/, 13. dec. 23. – Kötetben most jelenik meg először. E számtól kezdve Gyökér Ist- vánként írja alá itt megjelent írásait: „Azért választottam a Gyökér nevet, mert jelezni kívántam, hogy olyan leszek, mint gyökér a földben, csak kiásni lehet, de kitépni nem. Ez azoknak szólt, akik elkobozták újságjainkat, üldözték proletáríróinkat” (IA. 217.).

KARÁCSONYI CSECSEMŐ 6 Órai Újság (Temesvár) II /1932/, 300. dec. 28. – Kötetben most jelenik meg először. A *Karácsonyi csecsemő* szép bizonyossága annak, hogy Nagy István akkori írásai mélyen a forradalmi időszak harcai- ban gyökereztek. Mire a novella megjelent, a valóságban is összeütközik a rendőrség karácsony első napján a város főterén a „Munkát, kenyeret!” jelszóval tüntető munkás- sággal. És a tüntetés összefügg éppen Nagy István *Sztrájk* című darabjával. 1932. december 25-én délután zsúfolásig megteltek a vasúti szakszervezetek kolozsvári Munkácsy utcai helyiségei. Sziguranca-ágensek, rendőrök és egy szá- zad csendőr azonban megakadályozta a darab előadását. „A durván szétkergetett tömeg azonban nem vette tudo-

másul, hogy kultúrjogát is megvonják, és a közel ötszáz főnyi tömeg zárt sorokban a főtérre vonult, ahol rögtönzött gyűlést tartottak” – írja a 6 Órai Újság a lap egész oldalát betöltő riportjában (II /1932/, 301. dec. 29.). A brassói Népújság pedig arról tudósít, hogy a felvonuló tüntetőkhez a járókelők nagy tömege kapcsolódott, a főtéren pedig formális közelharc fejlődött ki a munkástömeg és a rendőrosztagok között (*Véres munkástüntetés és közelharc volt karácsonykor Kolozsváron*, Népújság I /1932/, 314. dec. 30.).

* KUTYÁBÓL NEM LESZ SZALONNA Falvak Népe I /1932/, 14. dec. 30.

„A VIZSGÁLAT MEGINDULT” Korunk VIII /1933/, 1. jan. 29–35. „Önálló részlet szerző hasonló című kéziratban levő regényéből” szerkesztőségi jegyzettel. – Kötetben most jelenik meg először. – A regény kézírata egy házkutatás során a hatóságok kezébe került, s így azt csak a Korunkban közölt első fejezetéből ismerjük. A veszteséget felmérhetjük Gaál Gábor értékeléséből, aki olvasta az egész kéziratot: „*A vizsgálat megindult* már nem általános »társadalmi regény« a kapitalizmus egy válságszakaszából, hanem par excellence a kelet-közép-európai munkásregény az osztályharc mai szakaszán, történelem és irodalom (abban a még vegyileg sem bontható összemosódottságban, amely a jó írásnak talán első kritériuma), de a konkretizálásnak azzal a páratlan tisztaságával, mely egyedülivé, sőt legelsővé teszi a negyedik rend magyar nyelvű irodalmában” (*Korunk* VII /1932/, 3. dec). – Az egykorú lapok tele vannak az első fejezet főmotívumához hasonló esetekkel. (Pl. Bárdos László: *1931 hőse* című riport, alcíme: *A munkanélküli, aki darabonként szeletelte fel magát, hogy táppénzt kapjon*, Brassói Lapok, XXXVII /1931/, 121. máj. 31.; *Egy Dermatá-munkás egy óvatlan pillanatban levágta a kezét – A Dermatát a törvényszék felmentette*, Jóreggelt (Kolozsvár) I /1932/, 106. okt. 14.

LESZÁMOLÁS 25/I. 1956. – Falvak Népe II /1933/, 1. jan. 6. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.

* EZ NEM TISZTA DOLOG Falvak Népe II /1933/, 2–3–4. jan. 13–27.

* MÁR ÉNEKELNI SEM SZABAD? Falvak Népe II /1933/, 6. febr. 6.

ÉBREDÉS Nagyvárad Napló XXXVI /1933/, 171. júl. 30. – Kötetben most jelenik meg először.

A PRÓBAINAS 25/1. 1956. – Nagyvárad Napló XXXVI /1933/, 183, aug. 13. – AM. 1959. – PC. 1962.

SZÉNA A SZALMÁVAL 25/I. 1956. – Népakarat (Kolozsvár) I /1933/, 1. szept. 9., Nyers Pál álnévvel. – ÜMU. 1952.

* A TÖRVÉNYVÉDŐ Népakarat I /1933/, 3. szept. 23., Nyers Pál álnévvel. – „Fiatal reggeltől hamuszínű estig” dolgoztatják a rabokat az ügyészségi fogházban. A kihágásért elítélt Köves István lázít az ellen, hogy a törvényszék épületében megszegik a nyolc órai munkaidő törvényét.

AZ ÖREG MÁTÉ ÉS A „STOP” 25/I. 1956. – *Stop!* címmel Népakarat I /1933/, 4. okt. 1., Szolga János álnévvel. A befejezés itt: „...kórház nincs, de van Stop, s belerüg a ledöntött állványba...”. – *Népszava* (Budapest) LXX /1942/ 164. júl. 23. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – FA. 1955, – NUV. 1959. – JP. 1962.

A SZTRÁJKOT SEGÍTENI KELL! 25/I. 1956. – *Írjatok!* proletár szépirodalmi folyóirat, Kolozsvár I /1933/, 2. dec, Nyers Pál álnévvel. – Az illegális folyóirat szerkesztői Józsa Béla és Nagy István. „Ezt a kis folyóiratot azért adtuk ki, mert a kommunistákat és írásaikat üldöző hatóságok az 1933-as februári nagy sztrájkharcok után a törvényes megjelenési formát lehetetlenné tették. A nyomdákat ellenőriztették. Első regényemet, a *Nincs megállást* is elkobozták, egy másik regényem pedig, melyet a dési börtönben írtam, kézirat formájában került az ellenség kezére; ennek töredéke *A sztrájkot segíteni kell!*” IA. 218. – ÜMU. 1952.

* A MEGVÁLTÓ KAMPÓSKERESZT Nagyváradi Napló XXXVI /1933/, 223. okt. 1. – Antifasiszta tartalmú falusi életkép.

CIPŐVIZIT 25/I. 1956. – Nagyváradi Napló XXXVI /1933/, 241. okt. 22. – A befejezés itt: „A hátsó-padbeliek Péterhez rohantak. Péter halk szavaiból megértették, hogy az osztályban két osztály van. Vízi bocsánatkéően nézett feljünk, de Péterék nem látták a nézését, hanem csak a sárga cipőjét, jó ruháját, halvány tele arcát és a pékműhelyüket, amiben árnyékszerű alakok várják, hogy virradjon.” – NUV. 1959. – AM. 1959. – PC. 1962. – JP. 1962.

* INDULÓ RÖGÖK Népakarat I /1933/, 8. okt. 28., Nyers Pál álnévvel. – A munkás-paraszt szövetség megszilárdulását szolgáló példázat.

* ÍGY HÁRMASBAN CSAK LESZ VALAHOGY Népakarat I /1933/, 7. okt. 31., Jakab György álnévvel. – Pélázat a román nép és a magyar falusi dolgozók közös harcáról az uralkodó osztályok ellen.

JULCSA ÉS JÁNOS EGYBEKELÉSE BU. 1943. – Nagyvárad i Napló XXXVI /1933/, 258. nov. 12., névtelenül.

* LÁTOGATÁS A POKOLBAN Nagyvárad i Napló XXXVI /1933/, 264. nov. 19. Utópisztikus-fantasztikus társadalmi szatíra; a hős látomásában az imperializmus földi poklán túl a kommunizmust építő birodalom földi paradicsomának képe is felidéződik. – Itt említjük meg, hogy a korábban megjelent *A pokol tornáca*, „egy famunkás első munkája” (*Dolgozók Lapja* II /1931/, 18. május 1.), főmotívumaiban hasonló a *Látogatás a pokolbanhoz*. Bár a stílusvizsgálat is azt látszik bizonyítani, hogy *A pokol tornáca* is Nagy István műve, a szerzőség kérdését nem tisztázhattuk teljes határozottsággal, Nagy István ugyanis nem emlékszik erre az írásra. Vö. Abafáy Gusztáv *Nagy István írói pályájának kezdetei* című tanulmányával (NYIK VIII /1964/, 1. 9–10. 1.).

* CSÁKÁNY UCCA SZERENCSEJE Népakarat I /1933 , 12. nov. 15. – A szerkesztőség-adta Magyarossy M. László álnévvel. – Életkép *A szomszédság nevében* Boldog utcán túli világból.

A DALNAK MÁS LESZ A VÉGE Írjatok! I /1933/, 2. dec. – Kötetben most jelenik meg először. – A folyóirat decemberi számát a szerkesztőség teljes egészében „a grivicai harcok és áldozataik emlékének” szentelte. *A dalnak más lesz a vége* a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg. Míg a *Szárnyaskerekben*, a felszabadulás után írt regényvázlatában széles ívű körképet ad 1933 februárjának forró napjairól, itt a vasúti munkások harcának belső színterére, a vasúti műhelyekben elbarikádozott munkások körébe vezet, és a sztrájk megkezdéséért folytatott küzdelem bemutatása után a műhelyekben lefolyt eseményeket írja le.

* ÉLETFOGYTIGLAN Írjatok! I /1933/, 2. dec, Gyűjtő Péter álnévvel. A folyóirat ugyanazon számában tehát két novellát közöl. – *Az Életfogytiglan* azt mutatja meg, hogy a grivicai perben hozott első ítélet hatására miképp kovácsolódnak még szorosabb egységbe a dolgozók széles tömegei. – Ugyanezen szám *Válasz egyeseknek* című cikkében a proletárirodalom feladatairól szól. A proletárirók kötelessége, hogy „a dolgozó tömegek kínját és nyomorát és forradalmi harcát tárják elénk egyszerű, a tömegek által érthető szavakkal és formában, megmutatva a kizsákmányolt és elnyomott tömegeknek azt az utat, amelyen haladniuk kell, hogy lerázhassák a kapitalista igát”.

LEVÉL A BÁTÝÁMHOZ! Népakarat I /1933/, 15. dec. 24., Gyökér István név alatt. – Kötetben most jelenik meg először. – Az önéletrajzi jellegű írás felidézi az egy év előtt

Kolozsvár főterén lezajlott karácsonyi véres munkástüntetést. – Itt említjük meg, hogy az Írjatok! első száma is közölt egy névtelen riportnovellát, melynek tárgya „Fás István” *Sztrájk* című darabjának előadásáért a hatóságokkal folytatott harc, mely végül győzelemmel végződött, mert 1932 utolsó napjaiban a vasutas szakszervezetek színjátszói kétszer is előadták Nagy István darabját. (A színdarab első jelenetei fennmaradtak.)

* EGYSZER NEKÜNK IS FELSÜT A NAP Népakarat I /1933/, 15. dec. 24., névtelenül. – Városi és falusi dolgozók közös harca a kizsákmányolók ellen.

A DADA Népakarat II /1934/, 1. jan. 14., Gyökér István név alatt. – Kötetben most jelenik meg először.

* TISZTESSÉGES VERSENY Székelyföldi Népakarat (Marosvásárhely) I /1934/, 1. március 18., Gyökér István név alatt. – Külvárosi életkép a gazdasági válság idejéből.

* KULTÚREST Bukaresti Lapok III /1934/, 76. ápr. 2. – Antifasiszta satíra.

MELYEKHEZ HASONLÓ JÓKAT KÍVÁNOK NEKTEK IS... Székelyföldi Néplap I /1934/, 5. ápr. 15., Gyökér István névvel. – Kötetben most jelenik meg először.

* KIK A FELFORGATÓK? Székelyföldi Néplap (Marosvásárhely), I /1934/, 10. máj. 27., Gyökér István név alatt. – Az elproletarizálódott kisiparosban munkásöntudat ébredszik.

* ÉG A MALOM című regényéből részlet: Székelyföldi Néplap I /1934/, 24. szept. 16.; A Dolgozó Magyarország Naptára 1935-re, Kolozsvár, Gyökér István névvel, szerkesztőségi jegyzet: „Ez a részlet rávilágít a magyarpartii ügyvéd és a falusi nép közötti viszonyra”; Igazság, Zilah, I /1935/, 1. febr. 10. – A Székelyföldi Néplap pályázatot hirdet a dolgozók irodalmának a fellendítésére. A pályázat nyertesei megkapják majd Gyökér István *Ég a malom* című könyvét, mely „legközelebbi lapunk kiadásában” fog megjelenni (I /1934/, 31. aug. 19.). A regény kiadására azonban mégsem kerülhet sor. „Reprezentatív és így szélesebb rétegekhez szóló és nagyobb hatást keltő műveit képtelen megjelentetni – írja Korvin Sándor *A haladó író és olvasója* című cikkében. – *Banda, Tűz a malomban* és más regényei, sőt kisebb írásai is kiadatlanul hevernek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a mai keretek és lehetőségek között és ellenére nem közvetíti el mondanivalóját

- osztályához” (*Egy Hét*, Nagyvárad, I /1935/, 14. ápr. 18.). – Itt említjük meg, hogy a *Banda* első formábaöntése *Réz Mihályék kóstolója* című regényének.
- CSAPDA 25/1. 1956. – *Az Ég a malom* egy részletéből formálta meg az író a *Csapda* című elbeszélést. – BU. 1943. – UMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.
- ERZSI ASSZONY Nagyváradai Napló XL /1937/, 122. május 30. – Kötetben most jelenik meg először.
- A PIROSSZEMŰ KISKAKAS 25/I. 1956. – Korunk XII /1937/ 752–6. – „A lecsendesedett galíciai frontról hazaszállingózó közkatonák terjeszteni kezdték közöttünk, hogy az orosz munkások és más egyszerű emberek soha nem is akarták a háborút. Hogy ez a hír milyen hatást váltott ki különösen a mi megnyomorított családjunkban, húsz évvel későbbi novellámban, A pirosszemű kiskakasban már megírtam.” – *Új Erdélyi Antológia*, Kolozsvár, 1937. – EU. 1947. – ÜMU. 1952. – FA. 1955. – NUV. 1959. – PC. 1962. – JP. 1962.
- AZ ENYEDI PRIKOLICS 25/I. 1956. – *Erdélyi Helikon* X /1937/, 10. dec. 751–65. – VA. 1940. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – FA. 1955. – NUV. 1959. – AM. 1959. – PC. 1962. – JP. 1962. – EHG. 1962.
- A KOZMÁÉK HANGSZERE 25/I. 1956. – *Fűzfafurulyától a cukorfütyülőig* címmel A mai ember kézikönyve, a Nagyváradai Friss Újság Évkönyve 1938-ra. – *A Kor mosék hangszere* címmel *Hid*, Budapest, III /1942/, 31. nov. 1. – *Havi Szemle* (Arad), I /1943/, 6. nov. 142–4. – BU. 1943. – UMU. 1952. – NUV. 1959.
- EGY MŰVELT OLVASÓ 25/I. 1956. – *Egy modern olvasó* címmel *Korunk*, XIII /1938/, 2. 103–4. BU. 1943.
- JANCSI ÉS A SZERENCSEPATKÓ 25/I. 1956. – *Erdélyi Helikon* XI /1938/, 3. márc. 188–195. – Nagyvárad Friss Újság Naptára 1940-re, 81–89. – BU. 1943. – AM. 1959. – PC. 1962.
- FORGALMI AKADÁLY 25/I. 1956. – *A Megváltó megint a földön jár*, Pásztortűz, Kolozsvár, XXIV /1938/, 5. máj. 259–265. – *Népszava*, Budapest, LXXI /1943/, 178. aug. 8. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.

MINDIG ÍGY KEZDŐDIK 25/I. 1956. – részletei: *És amikor mégis leány születik* Brassói Lapok XLIV /1938/, 172. júl. 31. – ugyanaz a részlet *Ha mégis leány születik* címmel Kelet Népe, Budapest, VII /1941/, 5. márc. 15. – *Háromszor nyolc* Kelet Népe VIII /1942/, 3. febr. 15. A *Vékony az ajtó* fejezet VA. 1940. *Mindig így kezdődik* Pásztortűz XXIV /1938/, 9. 458–467. – A kötetbe fel nem vett Pásztortűzbeli részlet: „Ez történt 1914 nyarán, akácfavirágzás idején. Egy hónap múlva a két fiatal össze is esküdött. Két hét múlva kitört a világháború. István szeptemberben már el is esett. Utolsó levelében azt írta Tóth néni-nek: Bocsásson meg nekem, anyám, amiért azt hittem, hogy az élethez elég a két erős, dolgos kéz és a jó szív. Tanítsák meg majd az én kis ismeretlen akácfagyermekemet helyet-tem, hogy ennél sokkal, nagyon sokkal több kell... A többit piros ceruzával kihúzta a tábori cenzor.” – BU. 1943.

* AZ ÉPÍTÉSZ BÁCSI.. Brassói Lapok, XLIV /1938/, 266. nov. 30. – Az alkotó, de gyökértelen értelmiség elkal-lódása a világválság éveiben.

TÖRÖTT SZÁRNYÚ ANGYAL MESÉJE 25/I. 1956. – Nép-újság, VII /1938/, 352. dec. 25. – Erdélyi Magyar Szó, Kolozsvár, I /1939/, 20. dec. 25. – BU. 1943. – AM. 1959.

* A KÖNYÖRTELEN SZALAGFŰRÉS Munkás Nap-tár, Kolozsvár, 1939. – 69–73. – A kenyérféltésen győ-zedelmeskedik a munkás embersége, osztályszolidaritása.

KILINCSELŐK Nagyvárad Friss Újság XL /1939/, jan. 1. – *A könyörtelen szalagfűrés* egy kiérleltebb vál-tozata. – Kötetben most jelenik meg először. – „Jól em-lékszem egy esetre, a nagy gazdasági válság éveiből. Ket-ten voltunk új munkások egy üzemben; próbaképpen vet-tek fel mindkettőnket, hogy a jobbat majd huzamosabb időre megtartsák. Társam szinte vért izzadott az erőlködés-től. Mivel semmiképpen se tudott legyűrni, a szemében lobogó gyűlölet majd felperzselt. Hiába beszéltem a lel-kére, végül is őt tartották meg. Én nem voltam hajlandó a felkínált alacsony bérért dolgozni, ő pedig igen. Egy hét múlva azonban leütöttek a béréből, nem bírta a próbahét alatt magára erőltetett tempót” (IA. 234–5.). A gyári bal-eset motívumához az író vissza-visszatér: „Anyám ismét éjfélig dolgozott... egy délután a kimerültségtől nekiesett a gépjének, a hengerek bekapták a jobb karját, és könyök-ből leszakították. A törvényszéki komisszió megállapította, hogy a baleset az ő hibájából történt... Akkor telt meg a szívem csordultig keserű gyűlölettel, akkor mondtam ki először, hogy nincs Isten az égben” (IA. 251).

- * NÁSZAJÁNDÉK Brassói Lapok XLV /1939/, 7. jan. 9. – Életkép a gazdasági válság idejéből.
 - * KÖSZÖRŰS BÁCSI KALANDJAI Brassói Lapok XLV /1939/, 29. febr. 5 – Antifasiszta szatíra, utópisztikus köntösben.
 - * KÖSZÖRŰS BÁCSI AZ EMBEREVŐK KÖZÖTT Brassói Lapok XLV /1939/, 47. febr. 25. – Az előbbi folytatása.
 - * AMIKOR GÓLYA SZÁLL A VERÉBFÉSZEKBE Brassói Lapok XLV /1939/, 65. márc. 19. – Életkép a *Mindig így kezdődik* novellafüzér világából.
- LEVÉL A POKOLBÓL BU. 1943. – Brassói Lapok, XLV /1939/, 93. ápr. 23
- AKI LEMARADT A HAJÓRÓL 25/I. 1956. – *A Gürcz-család és az istentelenek* címmel Korunk XIV /1939/, 5. május. 430–9. – BU. 1943. – FA. 1955.
- A PERZSAUTÁNZAT 25/I. 1956. – Brassói Lapok XLV /1939/, 109. máj. 14. – EU. 1947. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.
- * A KICSI Nagyváradi Friss Újság XL /1939/, 136. jún. 18 – Életkép a *Mindig így kezdődik* világából.
 - * KIS MÁTYÁS ÉS AZ EMBEREK Nagyváradi Friss Újság XL /1939/, 147. júl. 2. – Egy munkás osztály-öntudat hiányában örökös kisebbségi érzésben szenved.
 - * TÉLI REGE Korunk XIV. /1939/, 10. okt. 850–2. – *A jótékony prémeskabát* első változata.
- MÁRINÉ SZÍVET CSERÉL BU. 1943. – Brassói Lapok XLV /1939/, 280. dec. 3.
- AZ IGAZSÁGKERESŐ CSEREPES 25/I. 1956. – A novella 1939-ben született. – Egyik változata *Az elveszett igazság* címmel Népszava LXIX /1941/, 133. jún. 15. – ESK. 1947. – NUV. 1959.
- * A BÉKEAPOSTOL ÁLMA Fegyverek közt múzsák – 50 erdélyi író és újságíró almanachja, 1940, Nagyvárad. – Imperialista háborúk ellen írt szatíra.
- EGY VIDÁM TÖRTÉNET 25/I. 1956. – Munkás Naptár 1940-re. Munkás Athenaeum kiadása. – *Végül – egy vidám történet* címmel BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – IA. 1961. – EHG. 1962.

- LEZSNYÓ SZEGÉNY AKAR LENNI 25/I. 1956. – Időszaki lapban nem jelent meg. – VA. 1940. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962. – EHG. 1962.
- * IMÁDKOZZUNK A SÖTÉTSÉGHEZ! 6 Órai Újság, 1940. – A *Kultúrest* változata.
- VALAKI ZÖRGET 25/I. 1956. – *Valaki mindig zörgeti a kaput* címmel Korunk XV /1940/, 6. 506–16.
- A JÓTÉKONY PRÉMESKABÁT 25/I. 1956. – Nagyvárad Friss Újság, XLI /1940/. 18. jún. 17. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959. – JP. 1962.
- A KAKASGYUFA KORÁBÓL Erdélyi Magyar Szó, Kolozsvár, II /1940/, 20. jún. 21. – Kötetben most jelenik meg először.
- BERBÉCSTOKÁNY BU. 1943. – *A cserépkakas* címmel Híd, 1941. 20. máj. 6.
- * A KÖVÉREK SZÁZADA BU. 1943. – *Az Ébredés* egy változata.
- A TEJ BU. 1943. – *A szövetkezeti tej* címmel Szabad Szó, Budapest, 1941.
- A CSODABICIKLI 25/I. 1956. – Népszava, LXIX /1941/, 261. nov. 16. – EU. 1947.
- A „SZIHOLÓGUS” 25/I. 1956. – BU. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959 – EHG. 1962.
- A CSODAGYERMEK 25/I. 1956. – Új Magyar Dekameron, Nyugat-kiadás, Budapest, 1942. – A csodagyermek „is regénynek indult, végig akartam vezetni ezt a gyermeket bölcsőtől a koporsóig. Ezen az úton minden akadályt elébe vettem volna, ami manapság lehetetlenné teszi az emberek s főként a munkásemberek életét, és minden fényt megvillantottam volna, ami üdvözülést jelez. Sajnos, a csodagyermek története a bölcső lábánál elakadt, s így az olvasó képzelete szabadon döntheti el, milyen folytatása lehet egy olyan munkásgyerek életének, aki két világháború között indult világgá.” *Két történet egy novellában* címmel, előszó a novellához. – BU. 1943. – ÜMU. 1952.
- MIKI ÉS A BŰNTÁRSÁK 25/II. 1956. – Magyar Csillag II /1942/, 5. május 1. 276–282. – BU. 1943. – AM. 1959.

- AZ ASZTALOS MESEJE 25/I. 1956. – Népszava, LXX /1942/, 202. szept. 9. – BU. 1943. – AM. 1959.
- AZ ELSŐ DÍJ 25/I. 1956. – Híd, Budapest, 1942.
- FALIÚJSÁG 25/I. 1956. – B U. 1943. – ÜMU. 1952. – NUV. 1959.
- ARANYKANALAK 25/I. 1956. – B U. 1943. – ÜMU. 1952. NUV. 1959. – JP. 1962.
- KERESI AZ IGAZIT 25/I. 1956. – Híd, III /1942/, 34. dec. 15. – „*Keresi az igazit*” című novellámat az 1933-as grivi-cai harcok tizedik évfordulójának megemlékezésére írtam. A Budapesten megjelenő Hídban közöltem. Szereplői román munkások. Úgy éreztem, hogy életükkel nemcsak a nemzetközi proletárszolidaritás eszméjét terjesztem, hanem mozgósító utóhatását is jelzem azoknak a nagy és gyönyörű februári harcoknak, melyek oly kimagasló eszményei pártunk történetének.” (IA 220.). – BU. 1943. – ÜMU. 1952. EMG. 1962.
- A CSOMAG 25/I. 1956. – Magyar Csillag, III. /1943/, 1. jan. 4–12. – BU. 1943. – EU. 1947.
- * A FELVÁLTHATATLAN APRÓPÉNZ Népszava LXXI /1943/, 93. ápr. 25. – Példázat arról, hogy az igazság egy és oszthatatlan.
- APA ÉS FIA 1943-BAN 25/I. 1956. – Népszava LXXI /1943/, 98. máj. 2. – BU. 1943.
- * KORMOSKÁÉK Népszava, LXXI /1943/, 127. jún. 6. – *A mindig így kezdődik* világába illeszthető életkép.
- CSAK EGY ÖZVEGYASSZONY MIATT 25/I. 1956. – *Csak egy vénasszony miatt* címmel Magyar Csillag III /1943/, 11. jún.–júl. 673–9. – BU. 1943.
- ÖTVEN CSOKOR VIRÁG 25/I. 1956. – Népszava, LXXI /1943/, 166. júl. 20. – BU. 1943 – AM. 1959.
- VALLÁSVIZSGA 25/I. 1956. – Magyar Csillag III /1943/, 16. aug. 15.
- A MI KŐHÁZUNK 25/II. 1956. – Korunk XII /1937/, 5. 399–403. – BU. 1943. – IA. 1961. – JP. 1962.
- A SZÍKI ASSZONY 25/II. 1956. – *Pázsint kúti emberek* címmel Brassói Lapok XXXIV /1938/, 148. júl. 3. – EU. 1947.

- BARANGOLÁS TÁJKÉPORSZÁGBAN 25/II. 1956. – Brassói Lapok XLIV (1938), 186. aug. 18. és *A Dárius kincsit költő bányásznépség* Népújság VII /1938/, 262. szept. 26. – EU. 1947.
- KÜLVÁROS 25/II. 1956. – Erdélyi Enciklopédia, Kolozsvár, 1939. – *Magyar Élet* 1942. – *A mi utcánk* Brassói Lapok XLIV /1938/, 121. máj. 29. – *Fellegvár* Korunk XIII /1938/, 10. okt. – *Séta az Iristelepen* Népújság VIII /1939/, 119. máj. 1. – *Az Iristelep* Nagyváradi Friss Újság XL /1939/, 125. jún. 4.
- SZILVÁSI BÁCSI RÖVID SZENVEDÉSE 25/II. 1956. – Korunk XIV. /1939/, 3. 238–241.
- NYARALÓ MUNKÁSASSZONYNAK Erdélyi Magyar Szó I /1939/, 11. aug. 17. – Kötetben most először. – VÖ. *Erzsi asszony* és *A sziki asszony* című írásokkal. – A kis takács: Asztalos István.
- A CENK ALATT 25/II. 1956. – *Brassói témák* címmel Korunk XIV /1939/, 12. 1053–60. – EU. 1947. – IA. 1961.
- RÉGI TÖRTÉNET 25/II. 1956. – *Egy nemzedék – két világháború* címmel Brassói Lapok XLV /1939/, 298. dec. 24. – IA. 1961.
- MINDEN JOG A SZERZŐÉ 25/II. 1956. – Munkások, prózai antológia, Budapest, 1943. – Nagy István temesvári „íróavatásának” mozzanatait nyomon követhetjük az egykorú sajtóban is. Elsőnek a 6 Órai Újság *Pofozás, öklözés, gumibotózás a Munkás Segély kultúrelőadásán* című riportja ad hírt a történetekről. A brassói Népújság az első oldalon négyhasábos címmel közöl tudósítást a további fejleményekről: *Pofozzák, rugdossák, hurcolják őrsről őrsre egy irodalmi előadás szervezőit – Nagy István íróát összevissza verték, s ebben a pillanatban gyalog kísérik őrsről őrsre, így toloncolják Kolozsvárra, ahol állandó lakhelye van* (I. 1932 okt. 16.). – A sajtó tudósításaiból még néhány adalékkal kiegészül Nagy István visszaemlékezése. A *Temesvarer Extrapost* című fasiszta lap azt írja, hogy a Munkás Segélyben titkos kommunista gyűlés volt. *Nagy István temesvári előadásának utójátéka* címen közli a sajtó a *Nemzetközi Munkás Segély* (Internationale Arbeiter Hilfe) Központi Bizottsága Maniu miniszterelnökhöz intézett tiltakozó iratának a szövegét. A levelet, Joh. R. Becherrel az élen aláírta A *Proletárirók Szövetségének* a vezetősége is (6 Órai Újság II /1932/, 253. nov. 2. – Népújság I /1932/, 262. nov. 7.). Amikor decemberben a Román Munkás Segély karácsonyi bazárját bezárják, a Nemzetközi

Munkás Segély újabb levéllel fordul a miniszterelnökhöz, és ebben visszatér Nagy István októberi meghurcoltatásának ügyére is. Az Iratot az IAH Központi Bizottsága nevében ezúttal Henry Barbusse írja alá (6 Órai Újság III /1933/, jan. 24.). – MJSZ. 1950. – ESK. 1947. – IA. 1961. – EHG. 1962. – TDR. 1949.

REGÉNY HELYETT 25/II. 1956. – Népszava LXXII /1944/, 2–5. jan 4–8. – EU. 1947. – IA. 1961.

NINCS MEGÁLLÁS!... *Front* I. 1935.

DIMITRIE ÉS A SZAMÁR *Brassói Lapok* XLV /1939/, 268. nov. 19.

OLTYÁNOK UNOKÁI *Nagyvárad Friss Újság* XL /1939/, 295. dec. 24.

GYEREKEK *Korunk* XV /1940/, 3. 200–5.

ANGYALSZAKÁLL *Erdélyi Magyar Szó* II /1940/, 18. jún. 17.

VENDÉGLŐSDI *Kelet Népe* VII /1941/, 25.

MIKOR AZ INAS MOSAKODIK *Népszava* LXIX /1941/, 106. máj. 11.

A FŐGÉPÉSZ *Népszava* LXX /1942/, 132. jún. 14.

A MÁSODIK FÉLIDŐ *Népszava* LXXI /1943/, 206. szept. 12.

NUL-NUL A MIHÁLYÉK JAVÁRA *Magyar Csillag* IV /1944/, 1. jan. 1. 17–25.